

Πάντειο Πανεπιστήμιο, 28/3/2017

Σεμινάριο του Εργαστηρίου Αστεακής Εγκληματολογίας: Έγκλημα και Κινηματογράφος (Β' Κύκλος)

Έγκλημα και Πνευματική Ιδιοκτησία: Η ζωή και η δράση του Aaron Swartz για έναν ανοιχτό και ελεύθερο κόσμο

Δρ. Γαβαλάκης Νικόλαος

Information is power.
But like all power, there are those who want
to keep it for themselves.

Aaron Swartz

Τί είναι γνώση; Πώς αντιμετωπίζεται η γνώση στη σύγχρονη κοινωνία; Ποιοί την παράγουν, πώς και σε ποιους απευθύνεται; Πώς αποκτάται η πρόσβαση στη γνώση από ποιούς και σε ποιούς συνθήκες; Πώς δημιουργείται, κατοχυρώνεται και αναπαράγεται;

Αυτά είναι μόνο μερικά από τα ερωτήματα που απασχολούσαν τον Aaron Swartz. Με βάση αυτά έζησε τη ζωή του και ψάχνοντας αυτά τα θέματα, αναζητώντας απαντήσεις και λύσεις, ήρθε σε ρήξη με το κατεστημένο και οδηγήθηκε στην αυτοκτονία.

Η ιστορία του Aaron Swartz αποτελεί ένα πολυεπίπεδο ζήτημα που ξεκινά από την παραγωγή και διάχυση της γνώσης, διαμεσολαβείται από ζητήματα που σχετίζονται με την πνευματική ιδιοκτησία και την πληροφορική τεχνολογία και καταλήγει στο σύστημα δίκυβης και απονομής δικαιοσύνης. Αλλά πριν και πάνω από όλα, στη ζωή του Aaron Swartz κυρίαρχο ρόλο διαδραμάτισε η πληροφορική τεχνολογία, η οποία σαν φάντασμα απλώθηκε πάνω σε κάθε δραστηριότητά του και καθοδήγησε τη δράση του, όχι μόνο στο επίπεδο της τεχνολογίας αλλά και, στο επίπεδο της κοινωνικής αντίληψης.

Για την κατανόηση της δράσης του είναι αναγκαία η παρουσίαση της έννοιας της πνευματικής ιδιοκτησίας αλλά και η ανάλυση των δύο βασικών οπτικών θεωρήσεων που την διέπουν. Και από αυτό θα ξεκινήσουμε.

Πνευματική ιδιοκτησία

Η πνευματική ιδιοκτησία ως έννοια αποτελεί αντίφαση. Και αυτό διότι οι δύο όροι της αναφέρονται σε διαφορετικό επίπεδο γενίκευσης, ο όρος **πνευματικό** σχετίζεται με την άυλη, μη απτή πραγματικότητα, ενώ ο αντίθετα όρος **ιδιοκτησία** σχετίζεται με την απτή υλική πραγματικότητα. Πέρα από την εν λόγω αντίφαση, η πνευματική ιδιοκτησία δεν

αντιμετωπίζεται ενιαία σε όλο τον κόσμο αλλά τυγχάνει διαφορετικής αντιμετώπισης άτυπης ή θεσμικής, από κράτη, διεθνείς οργανισμούς και μη κυβερνητικές οργανώσεις. Και είναι αυτή η διαφορετική αντιμετώπιση και η σύντομη ανάλυσή της που θα μας απασχολήσει στη συνέχεια.

Η πνευματική ιδιοκτησία συνίσταται σε τέσσερις διαστάσεις: το εμπορικό σήμα (trademark), το εμπορικό μυστικό (tradesecret), οι πατέντες (patents) και το δικαίωμα στην αντιγραφή και αναπαραγωγή (copyright). Στην παρουσίαση θα εστιάσουμε μόνο στο copyright κυρίως λόγω της θεματικής του ντοκουμαντέρ. Η προστασία του copyright έχει ως αντικείμενα:

- Τα έργα γραπτού λόγου ανεξάρτητα από τον τρόπο και την μορφή που εκφράζονται π.χ. μυθιστορήματα, ποιητικά και δραματικά έργα, επιστημονικά συγγράμματα κ.λ.π.,
- Τα μουσικά έργα,
- Τα καλλιτεχνικά έργα (φωτογραφίες, αρχιτεκτονικά σχέδια, καλλιτεχνικές δημιουργίες, καλλιτεχνήματα τεχνικής φύσης),
- Τις κινηματογραφικές ταινίες,
- Τις ηχητικές εγγραφές και τις ραδιοφωνικές μεταδόσεις
- Τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Η πληροφορική επανάσταση συντάραξε τα θεμέλια της πνευματικής ιδιοκτησίας για δύο κυρίως λόγους: ο πρώτος είναι η ψηφιοποίηση της πληροφορίας και ο δεύτερος ότι διαμεσολαβεί, και πλέον κυριαρχεί, στην παραγωγή, την διανομή και την κατανάλωση όλων των αντικειμένων του copyright και όχι μόνο των προγραμμάτων.

Η ψηφιοποίηση της πληροφορίας σχετίζεται με την αλλαγή της υλικής μορφής της ή της αποτύπωσής της. Πλέον, δεν υπήρχε η ανάγκη οι πληροφορίες να βρίσκονται σε έντυπη μορφή, μπορούσαν να είναι και σε ψηφιακή, γεγονός που τις καθιστούσε μικρότερες σε όγκο, ευκολότερα διαχειρίσιμες, ως προς την αναπαραγωγή, την διάδοση και τον διαμοιρασμό τους. Και αυτό δεν ισχύει μόνο για τα προγράμματα των Η/Υ αλλά για όλα τα προαναφερθέντα έργα.

Η θεσμική οπτική στην πνευματική ιδιοκτησία

Η θεσμική οπτική στην πνευματική ιδιοκτησία κυριαρχείται από την αντίληψη ότι κάθε προϊόν της – δυνάμει - αποτελεί εμπόρευμα, και ως τέτοιο θα πρέπει να αντιμετωπίζεται. Έτσι γενικά, η πνευματική ιδιοκτησία μπορεί να οριστεί ως οι δημιουργίες του νομικού προσώπου τις οποίες το κράτος προστατεύει και κατοχυρώνει σε αυτό με τη μορφή ενός θεσμικού μονοπωλίου για ένα προδιαγεγραμμένο χρονικό διάστημα με σκοπό την αποτροπή της μη εξουσιοδοτημένης εκμετάλλευσής τους¹.

Με άλλα λόγια, στην οπτική του κράτους και των κυρίαρχων θεσμών, το πνευματικό δημιούργημα αποτελεί ένα προϊόν το οποίο αποτελεί μονοπώλιο για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Αυτό γίνεται στη βάση δύο διαφορετικών δικαιωμάτων που απορρέουν από την πνευματική ιδιοκτησία: του ηθικού και του περιουσιακού δικαιώματος. Το **ηθικό δικαίωμα** αφορά στην ταυτοποίηση του έργου, δηλαδή την αναγνώριση και απόδοση ενός έργου στο δημιουργό του. Πιο απλά, το ηθικό δικαίωμα αναφέρεται στο δικαίωμα ενός δημιουργού να υποστηρίξει ότι ένα έργο είναι δικό του. Το **περιουσιακό δικαίωμα** αφορά στην εμπορική εκμετάλλευση ενός έργου, δηλαδή στη καθαυτή μετατροπή μιας δημιουργίας σε

¹D' Amato A., και Long D. E., International Intellectual Property Law, Kluwer Law International, New York, 1997, σσ. 69

εμπόρευμα. Το ηθικό δικαίωμα είναι αναπαλλοτρίωτο, ενώ το περιουσιακό μπορεί να μεταβιβαστεί. Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί πως το περιουσιακό δικαίωμα υπερέχει του ηθικού δικαιώματος, και κατά επέκταση, η περιουσία υπερέχει της ηθικής.²

Η άτυπη οπτική στην πνευματική ιδιοκτησία

Το ηθικό δικαίωμα και η λογική του δεν αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία συγκρούονται η θεσμική και η άτυπη προσέγγιση στην πνευματική ιδιοκτησία. Και οι δύο προσεγγίσεις αναγνωρίζουν, τιμούν και διαφυλάττουν το ηθικό δικαίωμα ενός δημιουργού στο δημιούργημά του. Η μεγάλη διαμάχη λαβαίνει χώρα πάνω στο περιουσιακό δικαίωμα.

Πιο συγκεκριμένα, αν για την θεσμική οπτική η πνευματική ιδιοκτησία – κυρίαρχα - αποτελεί εμπόρευμα, για την άτυπη οπτική αποτελεί – κυρίαρχα- πεδίο παραγωγής, ανάπτυξης και διάδοσης της γνώσης. Και αυτό γιατί στην άτυπη, μη θεσμική οπτική, η δυνατότητα ενός δημιουργού να βιοπορίζεται από το δημιούργημά του είναι εξίσου σημαντική με τη δυνατότητα παραγωγής νέων δημιουργιών, είτε αυτές προέρχονται από τον αρχικό δημιουργό είτε αυτές προέρχονται από νέους! Με άλλα λόγια, οι πρεσβευτές της θεωρούν πως είναι εξίσου σημαντική η κοινωνική διάχυση μιας δημιουργίας, με τον βιοπορισμό του δημιουργού της.

Πάνω σε αυτή τη λογική, προτάσσεται την έννοια του commons(κοινοκτησία³). Η **κοινοκτησία** μπορεί να φαίνεται καινούργια έννοια αλλά στην ουσία της δεν είναι. Πρακτικά ακολουθεί τον άνθρωπο σε όλες τις φάσεις της εξέλιξής του, απλά στην παρούσα φάση είναι πιο υποβαθμισμένη και υποτιμημένη από ποτέ. Η έννοια της κοινοκτησίας είναι μία έννοια που καθαυτή αναφέρεται σε αντικείμενα⁴, δηλαδή σε αγαθά ή προϊόντα που είναι κοινά για όλους και σε όλους. Το Αγγλικό λεξικό της Οξφόρδης εξισώνει την κοινοκτησία με την κατάσταση κατά την οποία ορισμένοι πόροι είναι κοινοί, διαθέσιμοι σε όλους. Επιπλέον, ορίζει την έννοια ως τους πόρους εκείνους που διατίθενται για συλλογική χρήση ή/και κατοχή, αλλά και σε εκείνους που ανήκουν ή καταναλώνονται από μια μερίδα ανθρώπων.

²Τυπικά τα δύο δικαιώματα δεν αλληλοεπηρεάζονται. Όμως σε περίπτωση σύγκρουσης, δηλαδή διαφορετικής βούλησης, των κατόχων των δύο δικαιωμάτων τότε ο κάτοχος του περιουσιακού δικαιώματος υπερέχει του κατόχου του ηθικού. Έλσα Δεληγιάννη Η προστασία των παραγωγών οπτικοακουστικών έργων κατά το ελληνικό δίκαιο : συμβολή στην ερμηνεία των σχετικών διατάξεων του Ν. 2121/1993, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1996, σελ.99

³ Η έννοια της κοινοκτησίας προκαλεί σύγχυση στους περισσότερους. Ένας συγγενής όρος που μπορεί να δώσει μια πρώτη, χαρακτηριστική αλλά όχι απόλυτη, προσέγγιση είναι αυτός της κοινοκτημοσύνης. Καταρχήν, η κοινοκτημοσύνη είναι μια ιδεολογικά φορτισμένη έννοια άμεσα συνυφασμένη με τη θεωρία του κομμουνισμού. Επιπλέον, η κοινοκτημοσύνη αφορά στη σχέση μεταξύ υποκειμένων και μέσων παραγωγής. Αντίθετα, η έννοια της κοινοκτησίας είναι μία έννοια που καθαυτή αναφέρεται σε αντικείμενα, δηλαδή σε αγαθά ή προϊόντα που είναι κοινά για όλους και σε όλους. Έτσι τα δάση, τα δημόσια πάρκα και οι δημόσιες παραλίες αποτελούν κοινοκτησία. Αν τα παραπάνω αποτελέσουν κοινή βάση για παραγωγή τότε αποτελούν κοινοκτημοσύνη. Ο όρος κοινοκτησία αποτελεί νεολογισμό που χρησιμοποίησα στην διδακτορική μου διατριβή για την απόδοση του όρου 'commons'. Περισσότερα στο Γαβαλάκης Νίκος, «Νέες τεχνολογίες και εγκληματολογικές προσεγγίσεις: Το δικαίωμα της αντιγραφής και αναπαραγωγής στο διαδίκτυο», Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2009, σσ. 161-165.

⁴ David M. Berry, Giles Moss, The politics of the libre commons, First Monday, Volume 11, Number 9 – 4 September 2006

<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1403/1321>

Αλλά τι είναι οι πόροι και πως προέκυψαν ως ζήτημα; Οι πόροι (resources) δεν είναι τίποτα άλλο παρά όλες οι προηγούμενες δημιουργίες, που πλέον ως εμπορεύματα (ή αγαθά, ανάλογα με την θέση που κατέχουν στην αγορά) πέρα από την δυνατότητα προς κατανάλωση αποτελούν και τη βάση για νέες δημιουργίες. Και ο λόγος είναι απλός: καμία νέα δημιουργία δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί από παρθενογένεση, δηλαδή ανεξάρτητα από άλλες δημιουργίες που προηγήθηκαν. Με άλλα λόγια, κάθε δημιουργία βασίζεται σε προηγούμενη ή προηγούμενες. Και αυτό είναι αδιαπραγμάτευτο.

Όπως ενδεχομένως γίνεται αντιληπτό, αυτή η λογική δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε όλες τις δημιουργίες. Και αυτό διότι οι δημιουργίες, ως πόροι νέων δημιουργιών, χωρίζονται με μια βασική διάκριση, την ανταγωνιστικότητα. Έτσι υπάρχουν δημιουργίες των οποίων η χρήση, καταναλωτική ή δημιουργική, είναι ανταγωνιστική. Και αυτό ανεξάρτητα από το αν βρίσκονται σε καθεστώς ιδιοκτησίας ή κοινοκτησίας. Αυτή είναι και «η τραγωδία της κοινοκτησίας» (the tragedy of the commons) όπως την διατύπωσε ο Garlet Hardin⁵.

Αντίθετα όμως υπάρχουν και άλλες των οποίων η χρήση είναι μη ανταγωνιστική. Και σε αυτές τις περιπτώσεις, οι νόμοι για την πνευματική ιδιοκτησία αποδεικνύονται όχι μόνο ανεπαρκείς, αλλά και επικίνδυνοι. Κλασικότερο παράδειγμα τέτοιων πόρων δεν μπορεί να βρεθεί πουθενά αλλού παρά στη ίδια την πληροφορική τεχνολογία και πιο συγκεκριμένα στο λογισμικό των ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Το λογισμικό, και γενικότερα η πληροφορία σε ψηφιακή μορφή, είναι μη ανταγωνιστικός πόρος. Η χρήση του από έναν, δεν μειώνει ούτε στο ελάχιστο την χρήση του από έναν άλλο σε όλα τα επίπεδα, από τον κώδικα ως το interface.

Συνοπτικό συμπέρασμα

Οι δύο οπτικές βρίσκονται σε διαρκή **σύγκρουση**, ακόμη και τώρα. Με την πρώτη, τη θεσμική, συντάσσονται, μεταξύ άλλων, οι προσπάθειες των κυβερνήσεων του Δυτικού, κατά κύριο λόγο, κόσμου, οι μεγάλοι οργανισμοί της μουσικής και κινηματογραφικής βιομηχανίας, ο οργανισμός παγκόσμιου εμπορίου και η παγκόσμια τράπεζα. Στον αντίποδα, βρίσκονται οργανισμοί που πρεσβεύουν την ελευθερία και την ανοιχτή διακίνηση της πληροφορίας, την ελευθερία και την ανοιχτή διακίνηση της γνώσης. Σημαντικό είναι ότι η ελευθερία νοείται στην λογική του Richard Stallman (free as in free speech not like free beer).

Το να προδικάσει κανείς το αποτέλεσμα της διαμάχης είναι μάταιο. Φυσικά εύκολα γίνεται αντιληπτό ποια οπτική είναι η ισχυρότερη. Ποια διαθέτει περισσότερους πόρους για να υποστηρίξει τις θέσεις της και πιθανώς έχει και το πλεονέκτημα. Όμως (για να πάψουν και τα υπονοούμενα) η εμπορευματική οπτική στην πνευματική ιδιοκτησία και ειδικότερα στο δικαίωμα στην αντιγραφή και την αναπαραγωγή θα πρέπει να εξασφαλίσει με ισότιμο και ισόνομο τρόπο το δικαίωμα σε νέους δημιουργούς να δημιουργήσουν, κατ' αυτόν τον τρόπο να βρεθεί μια χρυσή τομή που να εξυπηρετεί το σύνολο των κοινωνικών αναγκών και όχι μόνο μέρους τους.

Αντί επιλόγου

⁵ Η θεωρία του Hardin ανέπτυξε ευρύτερη προβληματική στο ζήτημα. Επί παραδείγματι, Charles M. Schweik, Robert English Tragedy of the FOSS commons? Investigating the institutional designs of free/libre and open source software projects, First Monday, Volume 12, Number 2 — 5 February 2007, <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1619/1534>

Αυτή τη δεύτερη οπτική υιοθέτησε, διερεύνησε και διέδωσε, μεταξύ άλλων, ο **AaronSwartz**. Και το έκανε στη βάση μη ανταγωνιστικών πόρων αλλά όχι στα προαναφερθέντα παραδείγματα. Καταρχήν το έκανε αξιοποιώντας τη κοινή γνώση των ανθρώπων φτιάχνοντας την πρώτη διαδικτυακή εγκυκλοπαίδεια πολύ πριν την Wikipedia. Δημιούργησε το RSS τεχνολογία που την διέθεσε δωρεάν και χρησιμοποιείται σήμερα από την συντριπτική πλειονότητα των ενημερωτικών ιστοχώρων. Τέλος, ήταν ένας από τους δημιουργούς του REDDIT, της πρώτης ανοιχτής πλατφόρμας διαμοιρασμού περιεχομένου από χρήστες σε χρήστες. Και όλα αυτά πριν ενηλικιωθεί!!!

Σήμερα ο διάλογος πάνω στη διαχείριση της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι εντονότερος από ποτέ, τόσο σε εθνικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Σε εθνικό επίπεδο η σπίθα άναψε με την κακοδιαχείριση της ΑΕΠΙ και το συναφές σκάνδαλο (το οποίο έχει τεθεί σε διαφορετική βάση από τη πνευματική ιδιοκτησία και εντάσσεται στην κατηγορία της εγκληματικότητας των επιχειρήσεων). Σε παγκόσμιο επίπεδο η διαμάχη μαίνεται καιρό τώρα μέσα από τις υπερκρατικές (sic)εμπορικές συμφωνίες όπως η PIPA (Preventing Real Online Threats to Economic Creativity and Theft of Intellectual Property Act) και η SOPA (Stop Online Piracy Act)που τελικά υποχώρησαν αλλά δεν έχουν εγκαταλειφθεί.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Lessig Lawrence, **Free Culture: How Big Media Uses Technology and the Law to Lock Down Culture and Control Creativity**, The Penguin Press, New York, 2004
- Lessig Lawrence, **The Future of Ideas: The Fate of the Commons in a Connected World**, Vintage Editions, New York, 2002
- Iannacci Federico and Mitleton–Kelly Eve, *Beyond markets and firms: The emergence of Open Source networks*, **First Monday**, Volume 10, Number 5 - 2 May 2005
<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/Article/1237/1157>
- Russell Adrienne, *Covering music file-sharing and the future of innovation*, **First Monday**, Volume 11, Number 9 — 4 September 2006,
<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1399/1317>
- Svensson Jörgen S. and Bannister Frank, *Pirates, sharks and moral crusaders: Social control in peer-to-peer networks*, **First Monday**, Volume 9, Number 6 - 7 June 2004 ,
<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1154/1074>
- Vaidhyanathan Siva, *The state of copyright activism*, **First Monday**, Volume 9, Number 4 - 5 April 2004,
<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1133/1053>
- Ανδριανέσης Παναγιώτης Στ., *Ανοιχτή Πρόσβαση: Όταν η γνώση συναντά την κοινωνία, Καινοτομία, έρευνα και τεχνολογία*, τευχ. 48, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2008, τεύχος 68
- Καλλινίκου Διονυσία, **Τα θεμελιώδη θέματα του νόμου 2121/1993 για την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα**, Σάκκουλας , Αθήνα, 1994
- Μαρίνος Μιχαήλ-Θεόδωρος Δ., **Πνευματική ιδιοκτησία**, Σάκκουλας , Αθήνα 2000
- Παρθένη, Α. Α., *Πνευματική ιδιοκτησία και Internet* , στο **Αντεγκληματική Πολιτική II**, επιμ. Κουράκης, Ν., Σάκκουλας, Αθηνά – Κομοτηνή, 2000